

Kent araştırmalarında sosyolojik bir kavram olarak yeniden ölçeklenme: İstanbul kent-bölgesinin oluşumu ve Balıkesir'e etkisi*

Rescaling as a sociological concept in urban research: The formation of İstanbul city-region and its effect on Balıkesir

Gönderim Tarihi / Received: 29.08.2023

Betül KIZILTEPE¹

Kabul Tarihi / Accepted: 13.11.2023

Doi: [10.31795/baunsobed.1351421](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1351421)

ÖZ: Ulus devletler, 1980 sonrası sermaye birikiminde avantajlı yeni mekânlar oluşturarak, küresel dinamiklerin merkezinde yer alan kentleri ve kent-bölgeleri birikim için öne çıkararak yeniden ölçeklenme sürecinin katalizörü hâline gelmiştir. Bu süreçte kentsel müdahaleler yoğunlaşırken bölgede eşitsiz gelişim ortaya çıkmıştır. Eşitsiz gelişimin ve beraberinde mekânsal patlamaların yaşandığı kent-bölgelerde bölge ayrıcalığının ve rekabet potansiyelinin korunması için mekânsal bir iş bölümü yaratılır. Yeni iş bölümünde kentlerin işlevleri farklılaşmaya başlar. Küresel ve yerel dinamikler birlikte hareket eder. Böylece yeni ölçeklenmeler yaratılır. Bu bağlamda Türkiye'deki kentlerin de küresel ve bölgesel ölçekli değişimlerden etkilendiği görülmektedir. Eleştirel kent teorisini odağına alan bu çalışma, Türkiye'deki kent-bölge oluşumunu, mekânsal strateji değişikliğini yeniden ölçeklenme bağlamında ele almaktadır. Türkiye'nin ekonomik belirleyiciliği olan İstanbul kent-bölgesinin oluşum süreci, Balıkesir'in bölgeye dâhil olması ve yeniden ölçeklenmesi analiz edilmektedir. Karma yöntemin kullanıldığı bu araştırmada, nicel ve nitel verilerden yararlanılarak yeniden ölçeklenme süreci çok yönlü bir şekilde irdelenmiştir. Nicel veri kapsamında istatistikî betimsel analizden ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Nitel verilerin toplanmasında Balıkesir'in değişimine tanık, değişiminde etkin olan 33 aktörle mülakat yapılmıştır. Mülakat verileri deşifre edildikten sonra MAXQDA programında temalara ayrılarak kodlanmış, analiz edilmiştir. Toplanan veriler neticesinde Balıkesir'in yeniden ölçeklenmesinde İstanbul kent-bölgesinin, merkezî yönetimin aldığı üst ölçekli kararların, yerel düzeydeki kentsel müdahalelerin etkisi olduğu görülmüştür. Balıkesir'e özgü dinamiklerin ise kentin rekabet ve ittifak potansiyelini dönüştürdüğü, kent içi rekabetin yüksek olması nedeniyle kentin atılım gösteremediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Ölçeklenme, Eşitsiz Gelişim, Mekânsal Patlamalar, İstanbul Kent-Bölgesi, Balıkesir

ABSTRACT: Since the early 1980s, nation-states have created new advantageous spaces for capital accumulation and have restructured cities at the center of global dynamics. Therefore, they have gained functionality as catalysts of rescaling processes. In this process, urban interventions increase. This causes uneven development and implosion-explosion in the region. A spatial division of labor is created under the agency of the state to protect privilege and competitiveness in the geography of uneven development. The functions of cities begin to differentiate. Global and local dynamics act together. Thus, new scales/scaling are created. In this context, cities in Turkey are also affected by global and local changes. Based on critical urban theory, this research examines the formation of city-regions and spatial strategies in Turkey in the context of rescaling. İstanbul city region is economically advantageous space in Turkey. This research analyzes the formation process of İstanbul city-region and restructuring of Balıkesir in the region. Mixed method was used in it. Quantitative and qualitative data were utilized to examine the rescaling process in a multidimensional perspective. Statistical descriptive analysis and secondary data sources were used for quantitative data. In qualitative data, 33 actors who were witness and active in the transformation of Balıkesir were interviewed. Data were coded and analyzed using MAXQDA. As a result, it has been observed that the rescaling of Balıkesir has been affected by İstanbul city-region, centralized decision-making in urban policies and local urban interventions. It has been indicated that city-specific dynamics have transformed the potential of competition and alliance. The city has not been able to make great progress due to high intra-city competition.

Keywords: Rescaling, Uneven Development, Implosion-Explosion, İstanbul City-Region, Balıkesir

* Bu makale yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tamamlamış olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi/Sosyoloji Bölümü/Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, betulkiziltepe@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3622-9398>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Globalization has increased the importance of some cities and regions. In order to benefit from this process, states have become the catalyst of the rescaling process. The rescaling of nation-state spaces first has created global cities (Sassen, 1991) and then city-regions (Scott, 2001; Rodríguez-Pose, 2008). In this process, nation-states are active in the creation of new spatial scaling, city-regions and it is no longer “*state space that is to be molded into the geography of capital*” (Brenner, 2004: 16). Thus, urban interventions are differentiated in terms of region and city. Turkey’s rescaling process can be analyzed from centralized planning. The process in Turkey can be divided into two as pre-2000 and post-2000. National developmentalism has changed after 1980 with globalization. New urban policies and interventions have emphasized the position and new functions of cities. Rescaling in Turkey has experienced less fragmentation in the period between 1980 and 2000. In the post-2000 period, three different phases are observed: Localization in spatial planning (2002-2009), increased centralization in spatial planning (2009-2011), and urbanization policy under the impact of political centralization (2011-present) (Şahin, 2018: 10).

Methodology

In this research, partially mixed sequential dominant status design was used within the scope of mixed methodology. The transformation of rescaled Balıkesir was analyzed in a multidimensional perspective through demographic indicators (such as population, migration, households), economic indicators (such as agriculture-services-industry distribution, GDP), and social indicators (such as education and leisure time activities). Quantitative data, statistical descriptive analysis and secondary data sources were utilized. Document analysis was used to create the theoretical background. Thus, urban planning policies were analyzed. Qualitative data were collected through purposive sampling. A semi-structured interview form was used in it. Data was collected from six different research groups: Academics, media workers, NGOs-professional organizations, public institutions and organizations, cooperatives, local administrators. Interviews were conducted between February and April 2021. In this research, 33 people were interviewed (24 online and 9 face-to-face). Recordings were taken during the interviews and they were transcribed. The transcripts were coded using MAXQDA and analyzed based on the literature.

Findings and discussion

The rapid growth of İstanbul’s industry has caused problems in the 1980s. In order to overcome these problems, it has been decided that İstanbul would become a global city. Thus, İstanbul’s surrounding cities started to change demographically, socially, economically, and politically. The decentralization of industry from the metropolitan city center led to the formation of new industrial centers on the periphery of İstanbul. In the advancing years, transportation improved and the global city effect of İstanbul spread to the surrounding cities. The division of labour has been redistributed in the region. After decentralization, İstanbul was transformed into a global city and prioritized the service sector. However, after 2000, İstanbul has increased its economic impact in the country and in the global market, it has created a city-region. İstanbul’s sustainable competitiveness depends on the coordination with its region. In this case, we can define İstanbul and the Marmara Region as a privileged region in Turkey and can say that plans and interventions reinforce the process. The encirclement of growth centers around İstanbul through integrated transportation systems leads to the strengthening of the region for competition. The rescaling process of Balıkesir, which was initially located far from İstanbul city-region, is not independent from all these developments. The rescaling of Balıkesir corresponds to the early 2000s. In this process, İstanbul city-region, centralised decision-making in urban policies and micro (local) urban interventions have affected. Although Balıkesir is in a period open to development because of its location and function, city’s unique dynamics differentiate its potential of competition and alliance. Inter-district competition, tension between central and local decisions, sectoral diversity and segregation, competition between local qualifications transform city’s conflict and integration dynamics.

Results and recommendations

After the 1980s, according to Turkey's new urban policies, İstanbul has transformed into a global city. First, it has affected the nearby cities, and then influenced all cities in the region and formed the city-region. The spread of the city-region effect to the Marmara Region has brought with it regional transportation investments, spatial division of labour and new strategies for capital accumulation. This has led to the expansion of the city-region effect, the emergence of new (centralized) urban interventions and the involvement of local actors in the process. In this way, Balıkesir has slowly included in the rescaling process and became a part of the spatial division of labor in the city-region. The uneven development and implosion-explosion in İstanbul city-region have intensified through state policies. Balıkesir has been rescaled at both regional and national levels. Unlike other cities in the region, the dynamics of the city cause it to fail to realize a breakthrough. As a result, the research has been observed that the rescaling process depends on time and space. It emphasized the impact of macro and micro structures on the reorganization of the spatial division of labour in İstanbul city-region. Also, in this research, four different factors that should be given importance for the spatial function of Balıkesir in the city-region have come to the fore. These are regional balance and planning in the decentralization, continuity of its rural character, supporting the role of food supply, and acting together for sustainable development goals.

Giriş

Kentlerin, kent-bölgelerin ekonomik etkinliklerini artıran, devletleri yeniden ölçeklenme sürecinin katalizörü hâline getiren bir dönemi başlatan ana etken küreselleşme olmuştur. Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin, kent-bölgelerin *yeniden ölçeklenmesi* mekânların küresel ve yerel bağlamda başta ekonomik olmak üzere farklı yapılanmalara dâhil olmalarını ifade etmektedir. Ulus devlet mekânlarının yeniden ölçeklenmesi öncelikle *küresel kentleri* (Sassen, 1991) ardından *kent-bölgeleri* (Scott, 2001; Rodríguez-Pose, 2008) yaratmıştır. Devletler ise yeni mekânsal ölçeklenmelerin yaratılmasında, kentsel ağların genişlemesinde daha önce hiç olmadığı kadar etkindir (Brenner, 2004). Bu yüzden sermaye birikimi için gerçekleştirilen kentsel müdahaleler, bölgeye ve konuma göre farklılaşmaktadır.

Kentler, kent-bölgeler ulusal düzeyde turizm, sanayi, tarım gibi farklı sermaye araçlarıyla küresel düzeyde yeniden tanımlanırken yeniden bölgeselleşme ve ölçeklenme süreci belirgin hâle gelmiştir (Brenner, 2004). Merkezî kararların yerel sorumluluk devriyle yerel yönetimlerin kendi sorunlarını çözmelerinin amaçlandığı, farklı yönetim araçlarının öne çıktığı görülmektedir (Jessop, 2005). Ekonomik bağlamda devletlerin mekânsal stratejilerinde yerelliğe vurgu yapması, girişimci kent politikalarını yaygınlaştırmıştır (Harvey, 1989). Böylece yerellikler arası rekabet yoğunlaşmıştır. Tüm bunlar yeniden ölçeklenme sürecinde küreselleşme ile yerelleşmenin aynı anda etkin olduğunu, devletlerin sermaye birikiminde her iki dinamiği aktif bir şekilde kullandıklarını göstermektedir.

Devletler, bölgeselleşmenin parçası olan kalkınmayı kendi topraklarına çekmek istemektedirler. Kalkınma isteği kent tanımını değiştirmeyi, kent-bölgeleri oluşturmayı, bürokratik etki alanını genişletmeyi, yereli kaldırmak için yeni stratejileri harekete geçirmektedir (Shen, 2008: 14; Hodson, McMeekin, Froud ve Moran, 2020: 202). Bu stratejiler ise yeni ekonomi modellerine, idari ilişkilere imkân tanıyan kent-bölgelerin oluşumunu hızlandırmıştır. Kent-bölgeler, coğrafi konumlarının yarattığı fırsatlarla farklı ölçeklenmelerin odağına yerleşmişlerdir. Ölçeklenme süreci, yerel ve merkezî yönetimler arasında yoğun etkileşim, müzakere anlamına gelmesine rağmen bazen merkezî yönetimin karar verme mekanizmalarını devralmak için yeniden merkezileşme politikalarını uygulamaya koyduğu, merkezî yönetimin artan yerelcilğe karşı önlemler (kentsel müdahaleler, yetkililerin değişimi gibi) aldığı görülmektedir (Shen, 2008: 16-7). Nitekim yeniden ölçeklenme sürecinde kentteki siyasi dinamikler de değişime uğramaktadır. Kentsel müdahaleler, yerel ve küresel düzeyde yeni stratejilerin, girişimlerin oluşmasına (Harvey, 1989; Jessop, 2005) yol açmaktadır. Rekabetin odağında olan yerel büyüme koalisyonları (Molotch, 1976) yerel ilgiyi artırmaktadır. Böylece yerel aktör sorunsalı ile devlet mekânının yeniden ölçeklendirilmesi arasındaki bağın kurulmasını, yerelliğin aktör niteliği kazanmasını, devletin ölçeklenme sürecine dahil olmasını mümkün kılmaktadır (Bayırbağ, 2010: 367).

Öte yandan kent-bölgeler aracılığıyla eşitsiz coğrafyaların her geçen gün tabanını genişlettiği görülmektedir (Smith, 2017). Eşitsiz gelişim, mekânlar arasındaki ayrımı genişleten toplumsal, ekonomik, siyasi gelişmelerin tamamına işaret etmektedir. Merkezî yönetimin yatırımlarla, müdahalelerle ayrıcalıklı kent ve bölgeler yaratması, süreci pekiştirmektedir. Bu nedenle eşitsiz gelişim, kent-bölgeleri sürekli yeniden ölçeklendirirken içe-dışa doğru mekânsal patlamaları yoğunlaştırmaktadır (Lefebvre, 2013). Kent-bölgeler rekabetçi politikalara eklemlendikçe bölgedeki kentlerin işlevleri yeniden tanımlanmaktadır.

Yeni kent tanımlarını, kent-bölge oluşumunu içeren yeniden ölçeklenme, kentlerin değişimini açıklamak için yeni bir bağlam olup yeni kavramları, yöntemleri beraberinde getirmektedir. 21. yüzyılda kentlerdeki değişimi anlamlandırabilmek için yeni tanımlara, yöntemlere, bağlamlara ihtiyaç vardır. *Eleştirel kent teorisi* bu ihtiyacı sağlarken *yapılaşma teorisinden* yararlanır. Yapılaşma teorisi, eleştirel kent teorisinin zaman-mekân, makro-mikro yapıların ilişkiselliğini uygulamasını ve epistemolojik, ontolojik katkılar sunmasını sağlamaktadır. Yapılaşma teorisi, Karl Marx'ın tarih vurgusunu öne çıkarırken mekânın ve zamanın sosyal teorisinin merkezinde yer alması gerektiğini, sosyolojinin coğrafya ve tarih üzerinde yeniden düşünmesi gerektiğini öne sürmektedir (Giddens, 1999: 23-24). Buradan hareketle yeniden ölçeklenme zamana ve mekâna içkin olup küresel ve yerel yapıların ilişkiselliğine dayanmaktadır. Benzer bir bağlamla, bu çalışmada İstanbul kent-bölgesinin yeniden ölçeklenmesinde gerçekleşen müdahalelere, toplumsal ve ekonomik yeniden yapılanmaya, İstanbul'un eşitsiz gelişerek çevre kentlere olan etkisine değinilmektedir. Çalışmanın amacı, kent sosyolojisi literatüründe yeni bir

kavram olan yeniden ölçeklenmeyle Türkiye'nin kentleşmesini, daha özel olarak İstanbul kent-bölgesini ve Balıkesir'i irdelemektir. Çalışma, kent-bölge oluşumunu ve eşitsiz coğrafi gelişimini İstanbul kent-bölgesi üzerinden değerlendirmektedir. Böylece Balıkesir'in süreçten nasıl etkilendiği, yeniden ölçeklendiği analiz edilebilecektir.

Literatür taraması

Türkiye'nin yeniden ölçeklenme sürecini kentleşme politikalarının değişimi üzerinden okumak mümkündür. Buna bağlı olarak Türkiye'deki süreç 2000 öncesi, 2000 sonrası olmak üzere ikiye ayrılır. 1980 öncesi egemen olan ulusal kalkınmacılık, 1980 sonrası küreselleşme etkisiyle yerini kentlerin konumunu, temsili, işlevini temel alan yeni kentsel politikalara, müdahalelere bırakmıştır. 2000 öncesi yeniden ölçeklenme sürecine karşılık 2000 sonrası birden fazla dinamik etkili olmuş, birçok parçalanma yaşanmıştır. Bu nedenle 2000 sonrasında üç farklı dönemden bahsedilmektedir: Mekânsal planlamada yerleşme (2002-2009), mekânsal planlamada merkezleşmenin artması (2009-2011), siyasi merkezleşme etkisinde kentleşme siyasası (2011-günümüz) (Şahin, 2018: 10).

Türkiye'deki kentleşme dolayısıyla ölçeklenme politikalarının değişimi, ulusal düzeyde hazırlanan kalkınma planlarından izlenebilir. Planlarda her dönem farklı sorunlar ele alınırken dönemin kentleşme sorunlarına çözüm üretilmiştir. 1950'li yıllarda İstanbul'un, Ankara'nın, İzmir'in kırsal göçle nüfusunu arttırmasına, eşitsiz bir şekilde gelişmesine bağlı olarak II. Kalkınma Planı'nda (1968: 264) ekonomik ve toplumsal kararlarla dengeli bir kentleşme planlanmıştır. III. Kalkınma Planı'nda (1973) kademeli kentleşme çıkış yolu olarak sunulmuştur. IV. Kalkınma Planı'nda (1979) ise yaşanabilir kentlerin yaratılması vurgulanmış, illerin sayısı artırılmıştır.

24 Ocak 1980 Kararları, ülkedeki kentsel politikaları kökten değiştirmiş, iktisadi politikadaki dönüşüm sermayenin mekânsal dağılımını yeniden şekillendirmiştir (Tekeli, 2014: 128-9). Değişime uygun olarak V. Kalkınma Planı'nda (1985) kaynakların etkili kullanımı için bölge planlaması öne sürülmüştür. Neoliberal politikaların hayata geçmeye başladığı bu yeni dönemde kentleşme politikaları için önemli üç gelişme yaşanmıştır: “*Toplu Konut İdaresinin kurulması; İmar ve İskân Bakanlığının kaldırılması; 1983 ve 1984'te çıkarılan yasalarla belediyelerin kaynaklarının önemli ölçülerde artırılması, merkezi yönetiminin denetiminin görece azaltılması ve imar planı yapımına ve onanmasına ilişkin yetkilerin belediyelere devredilmesidir*” (Tekeli, 2014: 132-3).

1980 sonrası dönemde ölçeklendirme gündemlerinden biri büyükşehir kanunları olmuştur. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı Kanun, ilk büyükşehir kanunudur. Kanun ile İstanbul, Ankara, İzmir büyükşehir ilan edilmiştir. Kentlerin büyükşehir olması, küreselleşme ve sermaye rekabeti tartışmaları ile anlam kazanmaktadır. 3030 sayılı Kanun'la iki kademeli bir belediye anlayışı benimsenmiş; 1980 öncesi siyasallaşmanın oynadığı rolü, etkin yönetimle önlemek amaçlanmış; yerel hizmetlerin etkinliği artırılmıştır (Şengül, 2011: 200-201). Yerellik, sermaye birikim stratejisi ve rekabet kapsamında desteklenmiştir.

1990'larda İstanbul, Ankara, İzmir'in nüfusundaki hızlı artış, metropollerle ilgili ilk düzenlemenin hayata geçmesine neden olmuştur. VII. Kalkınma Planı'nda (1996) metropollerin ulusal ve küresel düzeyde çağdaş hâle getirilmesi planlanmıştır. Tüketimin sermaye birikiminde önemli bir araç hâline gelmesi, hizmet sektörünü öne çıkarmıştır. Kent merkezlerinin değerlendirilmesi, sanayinin kentlerden desantralize edilmesini gerekli kılmış; kentsel dönüşüm projelerini gündeme getirmiştir.

Türkiye'de yeniden ölçeklenmenin güçlendiği evre, 2000 sonrasıdır. VIII. Kalkınma Planı'nda (2001), IX. Kalkınma Planı'nda (2007) görüldüğü üzere kentlerin küreselleşmesi, kentsel rekabet ve müdahaleler daha etkin bir biçimde desteklenmiştir. 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyelerinin yetkileri genişletilmiştir. Böylece büyükşehir belediyelerine mekânsal planlama, kentsel dönüşüm, gelişim alanı ilan etme (Şahin, 2018: 11), ölçek planlama yetkileri verilmiştir. Dönemin önemli bir niteliği olan yerel yönetime yetki devri, Avrupa Birliği'ne uyum, katılım, demokratikleşme, yönetim bağlamında düşünülmüş; düzenlemeler buna uygun olacak şekilde yapılmıştır (Özgür ve Yavuzçehre, 2016: 923).

Yeniden ölçeklenmenin ikinci aşaması, yerleşmenin etkisini yitirerek merkezîleşmeye geri dönülmesidir. 2000’li yılların sonlarına doğru yerel yönetimlerin mekânsal planlama alanındaki geniş yetkileri geri alınmıştır. Böylelikle merkezî müdahaleler, merkezî kararlar uygulanmaya başlamıştır (Aksoy, 2014: 32). Yetkilerin geri alınmasıyla doğrudan müdahalenin gerçekleşmesini sağlayan Başbakanlık Özelleştirme İdaresi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) gibi merkezi kurumlar öne çıkarak geniş imkânlarla sahip olmuş; mekânsal planlama yetkilerini de talep etmeye başlamışlardır (Şahin, 2018: 14). Yine bu döneme ait 5747 sayılı Kanun ile belediyelerin ölçeklerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerden ilki “büyükşehir sisteminde yapılan köklü düzenleme ile alt kademe belediyelerinin kaldırılması; diğeri ise Türk yerel yönetim sisteminde en önemli problemlerden biri olan küçük belediye sorununu bir ölçüde gidermek üzere 862 belde belediyesinin tüzel kişiliğinin kaldırılarak köye dönüştürülmesidir” (Canpolat, 2010: 15). Dönemin başka bir önemli gelişmesi, yeniden ölçeklenmeyi temsil eden kalkınma ajanslarıdır. Nitekim XI. Kalkınma Planı (2019), kalkınma ajanslarını kentsel politika gelişiminde önemli araçlar olarak tanımlamıştır. Ajanslar, mekânsal stratejilerin üretildiği kurumlar olarak betimlenmiştir.

Yeniden ölçeklenmenin son aşaması, siyasi merkezleşme etkisindeki kentleşme sürecidir. Yapılan değişikliklerle beklentilerin karşılanmaması, yerel yönetimlerin temel hizmetlerini merkezî kuruluşlara devretme eğilimleri, siyasi açıdan anayasal düzenlemelere ilişkin başkanlık sistemi gibi bazı gelişmeler belirli konularda yetkilerin merkeze alınması sonucunu doğurmuştur (Şahin, 2018: 17). Burada öne çıkan kuruluş, her alanda parselasyon ve imar planı yetkisine sahip Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır (Aksoy, 2014: 32). Kurum, geniş yetkilerle donatılarak müdahaleyi doğrudan gerçekleştirebilmektedir. Dönemin öne çıkan sorunu, ölçek planlarıdır. Merkezî yönetim kurum ve kuruluşları arasındaki yetki paylaşımı ve rekabet, mekânsal strateji, bölge planı bağlamında sorun oluşturmuş; ulaşım, altyapı yatırımları için gereken üst ölçekli planları kullanma eğilimi, bu rekabetin kaynağını oluşturmuştur (Şahin, 2018: 17).

6360 sayılı Kanun, dönemin anlamlı gelişmelerinden bir başkasıdır. X. Kalkınma Planı’nda (2014:117-122) kentlerin rekabetçiliğine, yeni bölgesel gelişimlere yer verilmiştir. Rekabet politikaları ise bölgelere göre farklılaştırılmıştır. 6360 sayılı Kanun, bölge rekabetinde bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekabetin güçlendiği bölgelerde alt merkezlerin nüfusunun artması büyükşehir olmalarında etkili olmuştur. Kanun, Türkiye’deki büyükşehir belediyesi sayısını daha önceki dönemlere göre hızlı bir şekilde artırmıştır. Ayrıca kanun, ölçek bağlamında çok farklı nüfus, coğrafi özelliğine sahip kentlerin aynı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na tabi olmasına, ülkenin büyükşehir belediyesi statüsüne sahip kent açısından dünyada üst sıralarda yer almasına sebep olmuştur (Özgür ve Yavuzçehre, 2016: 920).

X. Kalkınma Planı’nda (2014) tanımlanan bölgeselleşme ve yoğun bölge ekonomisi, Kalkınma Bakanlığı’nın hazırladığı Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’nde (BGUS) (2014) verimli ölçek ekonomisi, yığınlaşma ekonomisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. BGUS’da ilk kez kent-bölgelerin tanımı yapılmıştır. Metropol kentlerin küresel rekabet gücünün artırılması amaçlanmıştır. Kent-bölgelere, metropollere özgü kentsel stratejiler, merkezî yönetim tarafından çeşitlendirilmiş; İstanbul’a, Ankara’ya, İzmir’e farklı roller biçilmiştir (BGUS, 2014: 105-106). BGUS (2014: 105) ile metropol kentlerin alt merkezleriyle iş birliklerinin geliştirilmesine, fonksiyonlarının alt merkezlere kaydırılmasına yer verilmiştir. Dolayısıyla alt merkezlerle bağlantıların güçlendirilmesi önemini artırmıştır. 2012 yılında ilan edilen yeni büyükşehirler yeni istihdam mekânlarını, mekânsal iş bölümünü simgelemektedir. 2021’de Marmara Bölgesi Mekânsal Gelişme Stratejik Çerçeve Belgesi (MSÇB) ile bölgede stratejik büyümenin çatısı oluşturulurken rekabet için yerelle iş birliği kapasitesinin artırılması vurgulanmıştır (Ocakçı, Terzi ve Erkut, 2021). Böylece İstanbul kent-bölge etkisinin Marmara çeperinde tanımı yapılmıştır. Tanımla birlikte mekânsal bir yol haritası çizilmiştir.

Türkiye’deki kentsel müdahaleler, ulusal ölçekte alınan kararlarla doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de yeniden ölçeklenme politikalarının zamanla değiştiği bazen de çelişkileri barındırdığı gözlemlenmektedir. Kentsel düzenlemelerin kısa vadeli olması çelişkilerin temelini oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin geri alınması ise kentsel müdahalelerin merkezî ve doğrudan yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Son yıllarda Türkiye’deki yeniden ölçeklenme pratikleri, merkezî kararların

yoğunluğunu yansıtmasına karşın ölçeklenme pratikleri kentlere özgü dinamiklere, yerel aktörlerin bakış açısına göre değişmektedir. Bu nedenle kentlerin veya bölgelerin kendine has dinamiklerle çözümlenmesi yerinde olacaktır.

Yöntem

Araştırmada karma yöntem kapsamında kısmen karma sıralı baskın statülü desen kullanılmıştır. Desen, sıralı gerçekleşen iki aşamadan oluşmakla birlikte nicel veya nitel desenlerden birinin daha etkin olduğu veri toplama sürecini içermektedir (Leech ve Onwuegbuzie, 2009: 270). Bu çalışmada nitel verilerin etkin olduğu karma desenden yararlanılmıştır. Balıkesir'in yeniden ölçeklenmeye giden süreçte yaşadığı değişim nüfus, hanehalkı, göç gibi farklı demografik göstergelere ek olarak ekonomik göstergeler (tarım-hizmet-sanayi dağılımı, GSYH gibi), toplumsal göstergeler ile (eğitim, boş zaman aktiviteleri gibi) çok yönlü bir şekilde incelenmiştir. Nicel veriler bağlamında istatistikî betimsel analizden, ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Teorik altyapı oluşturulurken İstanbul'un, Balıkesir'in, Güney Marmara'nın, Türkiye'nin, dünyanın kentsel politikalarını içeren raporlar analiz edilmiştir. Nitel veriler içinse amaçlı örneklemeden yararlanılmıştır. Araştırmanın etik kurul onayı, İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan (08.02.2021 tarihli, 02 sayılı toplantı) alınmıştır. Araştırmada etik kurul onayı alınmış yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Veriler altı farklı çalışma grubundan toplanmıştır: Akademisyenler, basın çalışanları, meslek örgütleri-sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, kooperatifler, yerel yöneticiler (dört ilçe belediyesi, büyükşehir belediyesi bürokratları). Araştırma verilerinin dayandığı mülakatlar, Şubat-Nisan 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 24'ü çevrimiçi olmak üzere 33 kişiyle mülakat yapılmıştır. Mülakatlarda ses kaydı alınmış ardından kayıtlar deşifre edilmiştir. Deşifreler, MAXQDA analiz programında temalara ayrılarak kodlanmış, literatür bağlamında analiz edilmiştir.

Bulgular ve tartışma

Ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de ulus devlet mekânı, 1980 sonrasında yeniden ölçeklenmiştir. Merkezî yönetimin küresel ekonomiyle bütünleşmek için hayata geçirdiği politikalar, kentlerin görünümünü değiştirmeye yöneliktir. Türkiye örneğinde İstanbul, ulusal kalkınmacılık devrinin bitmesi ile ekonomik özerkliğini kazanabilecek güce erişmiştir; bu sayede küresel rekabette yerini almıştır (Keyder, 2004: 109; Keyder, 2006: 26-30). İstanbul'un küresel kent olması için yapılan merkezî müdahaleler, küreselleşmenin ve neoliberalleşmenin kent mekânındaki yansımalarıdır.

İstanbul, 1980-2000 arası dönemde enformel küreselleşmeyi yaşarken 2000 sonrasında reel küreselleşme dönemine geçmiştir; devlet, mekânı aktif bir şekilde düzenlemeye başlamıştır (Keyder, 2006: 31-38). 1980'li yıllarda İstanbul sanayisinin hızlı bir şekilde büyümesi sorunlara neden olmuştur. Sorunların çözümü için İstanbul'un küresel kent görünümüne sahip olması kararlaştırılmıştır. Böylece İstanbul, çeperindeki kentleri ekonomik, demografik, toplumsal, politik bağlamda etkilemeye başlamıştır. Sanayinin kent merkezinden desantralize edilmesi ile İstanbul'un yakınında yeni sanayi odakları oluşturulmuştur. Sonraki süreçte gelişen ulaşım bağlantıları, İstanbul'un küresel kent etkisinin çevre kentlere doğru yayılmasını kolaylaştırmıştır. Kocaeli, Tekirdağ, Sakarya, Bursa hızlı bir sanayileşme sürecine girmiştir (Tekeli, 2001; Eraydın, 2002; Karakurt Tosun, 2007; Albayrak, Salihoğlu ve Salihoğlu, 2015; Aydın, 2016). İstanbul'un bulunduğu bölge mekânsal iş bölümü anlamında yeniden yapılanmıştır. İstanbul, sanayisini çevresindeki kentlere desantralize ettikten sonra hizmet sektörünün öncelendiği bir küresel kente dönüştürülmüştür.

İstanbul'un Türkiye ekonomisinde başat bir öneme sahip olması, ülkenin dünya ekonomisiyle ilişkisini belirleyebilmektedir; bu ise İstanbul kent-bölgesinin belirleyiciliğine işaret etmektedir (Keyder, 2014: 129). İstanbul'un güçlü ekonomisi, ülkede nüfusu en yoğun il olmasında etkilidir. Öyle ki İstanbul, bulunduğu Marmara Bölgesi'nin nüfus yoğunluğunu etkilemektedir. 2020 yılı itibarıyla Marmara Bölgesi'ndeki illerin nüfus toplamı 25.731.357'dir. Sayı, Türkiye nüfusunun 1/3'üne tekabül etmektedir. Yoğunluk, birincil düzeyde çeperdeki kentlere devredilmesini öne çıkarmaktadır. Zira İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan İstanbul Çevre Düzeni Planı (İÇDP) (2009) İstanbul sanayisini, insan akışını Marmara Bölgesi içinde muhafaza etmeyi amaçlamıştır. Aynı şekilde, BGUS (2014: 105-108) İstanbul'da hizmetler sektörünün geliştirilmesini, sanayi alanlarının kendi sınırlarında veya liman ve lojistik merkezi bulunan yakınındaki yerlere yönlendirilmesini tasarlamıştır.

Mevcut yoğunluk ikincil düzeyde İstanbul'un etki alanını genişletmesine, çevresindeki kentlerle bütünleşmesine neden olmuştur. Bütünleşme, kent-bölgeyi yaratırken bölgede sanayi, turizm, tarım alanlarında bir iş bölümünün oluşmasını gündeme getirmiştir. İstanbul'un sürdürülebilirliği, rekabet gücünün devamlılığı bölgesiyle sağlayacağı koordinasyona bağlıdır. Türkiye örneğinde İstanbul'u ve bulunduğu bölgeyi ayrıcalıklı bölge olarak tanımlamak, devletin aktörlüğüyle bu sürecin pekiştirildiğini söylemek mümkündür. Entegre ulaşım sistemleriyle büyüme odaklarının İstanbul'u çevrelemesi, rekabet için bölgenin güçlenmesini sağlamaktadır. Başlangıçta İstanbul kent-bölgesi için uzak bir yer olan Balıkesir ilinin yeniden ölçeklenme süreci, tüm bu gelişmelerden bağımsız değildir. Balıkesir'in ölçeklenme süreci 2000'li yıllara karşılık gelmektedir. Kentin yeniden ölçeklenmesinde sırasıyla tabanını genişleten İstanbul kent-bölgesinin, merkezî yönetimin aldığı kararlar, yerel yönetimin tarafından gerçekleştirilen kentsel müdahalelerin etkisi bulunmaktadır.

İstanbul kent-bölgesinin etkisi

1980 sonrasında devletlerin üretim odaklarını, altyapı ve ulaşım yatırımlarını en rekabetçi kent-bölgelerde yoğunlaştırması, neoliberal mekânsal politikaları yansıtır. Aynı dönemde Türkiye'de de benzer bir süreç İstanbul ve çevresinde gözlemlenir. Marmara Bölgesi'nde İstanbul'un belirleyiciliği üretim odaklarının, altyapı yatırımlarının bölgede kümelenmesine yol açmıştır. Yeniden ölçeklenmede kent-bölge merkezinin üstlendiği rol, çeperdeki kentlerin mekânsal görevlerinde farklılık yaratmıştır. İstanbul'da hizmet sektörünün öncelenmesi, kentin sanayisini desantralize etmesine, çeperindeki kentlerin yeni roller üstlenmesine (Tekeli, 2001; Eraydın, 2002; Kıray, 2007; Şentürk, 2011) neden olmuştur. Dolayısıyla çevre kentlerde İstanbul kaynaklı dışa doğru patlamalar görülmeye başlanmıştır. Balıkesir zamanla bu patlamaların odağına yerleşerek değişim yaşayan, bu değişimle beraber yeniden ölçeklenen bir kenttir.

Devletin verdiği kararlar, hazırladığı planlar aracılığıyla kent-bölgede stratejik noktalar oluşturularak ekonomik gelişimin devamlılığı perçinlenmektedir. İstanbul kent-bölgesinde yaratılan altın çember projesi buna örnektir. Proje ile Marmara Bölgesi'nin kesintisiz bir ulaşımına sahip olması amaçlanmıştır. 2009 yılında hazırlanan İÇDP (2009) projenin temelini oluşturmuştur. Raporda İstanbul'daki üretim baskısının azaltılması, işletmelerin ve faaliyetlerin bölge içinde alternatif yerlere taşınması vurgulanmıştır. Böylece kentin daha sağlıklı bir yapıya kavuşması, yaratılan katma değer bölge düzeyinde kalması amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle, sermaye bir taraftan tabanını genişletmek için sürekli var olan çevreye yatırılırken diğer taraftan başka yerlere akabilmek için mevcut çevreden çekilmektedir (Smith, 2017: 24). İÇDP (2009) bu sürecin somut bir göstergesidir. Altın çember projesi kent-bölgenin genişlemesine, Balıkesir'in dönüşmesine neden olmuştur.

Kapitalizm her dönem daha düşük maliyet sağlayan yeni sermaye mekânlarının arayışındadır, bu yüzden sermaye birikiminde coğrafi engellerin ortadan kaldırılmasını talep etmektedir (Harvey, 2015). Benzer şekilde yeni sermaye mekânları, İstanbul kent-bölgesi içinde fakat daha düşük maliyetli yakın yerlerden seçilmektedir. Balıkesir, 2000'li yılların başında bu ihtiyacı karşılamasına rağmen "arada denizin olması" süreci yavaşlatmıştır. 2010 sonrası hayata geçirilen ulaşım projeleriyle Balıkesir'in metropollerle bağı güçlendirilmiştir. Bu sayede Balıkesir, İstanbul kent-bölgesine eklenmiştir. Ancak ulaşım bağlantıları, katılımcıların aktardığına göre avantajları (İstanbul'a yakınlaşmak, kalkınmayı-gelişimi sağlamak), dezavantajları (çevrenin zarar görmesi, kırsal-yazlık bölgelerde ani nüfus artışı) beraberinde getirmektedir. Balıkesir'in "küresel kent olan İstanbul'a yakınlaşması" tanımlanan ilk avantajdır. Balıkesir, "sıradaki il" şeklinde betimlenmektedir.

"... Şu an Balıkesir İstanbul'dan gerek sanayinin dışarıya doğru taşınması gerek insan kitlelerinin gerek oradaki kültürlerin dışarıya doğru taşınmasında. Belki işte Kocaeli bir atılım gösterdi, Bursa bir atılım gösterdi. Şu anda da Balıkesir benzer bir hikâyenin başlangıcında diye anlıyorum. Birkaç anlamda sıradaki il sloganını kullanabilirim. Balıkesir'i sınai kalkınmanın bir sonraki kenti olarak görüyoruz. Yeni OSB'ler kuruluyor, yeni iş alanları iş sahaları ortaya çıkıyor ve bunların sayısı artıyor giderek. Büyük yatırımcılar da geliyor" (G19, Kamu Kuruluğu).

Son yıllarda İstanbul'un yakın çevresinde sanayisini aktaracak alanın kalmaması, İstanbul etkisinin ve İstanbul kaynaklı mekânsal patlamaların daha uzak bir kent olan Balıkesir'e uzanmasına neden olmuştur. İÇDP (2009) ile uyumlu olacak şekilde sanayinin yeni aktarım noktası Balıkesir olmuştur.

Gelişmeler, bürokratlar için Balıkesir'in yatırım alması, kalkınması için bir avantajdır. Çevre kentlerdeki alanların tükenmesinin, Balıkesir'deki arsa fiyatlarının daha uygun olmasının desantralizasyon sürecini hızlandırdığı aktarılmaktadır. Ayrıca katılımcılara göre Balıkesir'in metropol kentlere yakınlaşması güçlü bir kent ekonomisi için avantajdır. “Ürünlerin pazarlanmasında avantaj” (G5, Akademisyen) olarak görüldüğü gibi bölgeye daha fazla turistini getirmesi sağlayacak gözle bakılmaktadır. Ancak ulaşım bağlantıları ile İstanbul'a yakınlaşma, çevre açısından dezavantaj olarak tanımlanmaktadır. “Çevre kentlerin sırasıyla tüketildiği ve tüketilme sırasının Balıkesir'e geldiği” düşüncesi öne çıkmaktadır. Eşitsiz gelişimin sıçrama kabiliyeti ile etki alanını genişleteceği yeni kent, Balıkesir olmuştur.

“Şimdi İstanbul büyüdü, büyüdü, büyüdü. ... Tekirdağ oldu, Kocaeli oldu, o oldu, bu oldu. ... Şimdi niye Balıkesir'i kurban ediyoruz biz? İstanbul için mütemadiyen birtakım kentleri, bazı harika yerleri kurban ediyoruz ve bunu bugün yapmıyoruz ki zaten bunu 1950'lerden itibaren. ... İstanbul küresel kent, bütün diğer küresel kentler gibi hinterlandımızı sömürüyor. Onun da çok farkındayım ama bu mesele Balıkesir için doğru sonuçlar getirecek mi emin değilim” (G3, Akademisyen).

Covid-19 salgınında metropol kentlerdeki nüfusun seyrek nüfuslu yerlere geçici olarak göç etmesi gündeme gelmiştir. Süreçte Balıkesir göç edilen adreslerden biri olmuştur. Katılımcılara göre İstanbul'a yakın olmak, Balıkesir'in kırsal ve yazlık bölgelerinde ani nüfus artışına neden olmuştur. Dolayısıyla, dezavantajlardan bir diğeri olan geçici nüfus artışını gündeme getirmiştir.

“Pandemi sürecinde biraz negatif etkiledi. Çünkü İstanbul oluk oluk Balıkesir'e kaçtı. Hâlâ yazlıklarımız, kırsallarımız dolu. İstanbul'da insanlar ailelerini getirdiler, bıraktılar. İstanbul'da işlerine devam ediyorlar ama pandemi sürecinde Balıkesir'de böyle bir yaşam devam ediyor. Yakın olmasının böyle bir dezavantajı var gibi” (G24, Yerel Yönetim).

İstanbul'da yaşayanlar için Balıkesir'in *yeni ikinci konut mekânı* şeklinde tanımlandığı, bir anlamda mekânların tüketildiği görülmektedir. İstanbul kent-bölgesinde tüketim alışkanlıklarının kırsala yönelmesi bunu göstermektedir. Otoyolların güzergâhında yer alan arazilere talep artmaktadır. Kırsal alanlar rant aracına dönüşmektedir. Artan talep, ikinci konutta dışa doğru patlamanın yaşanmasına neden olmaktadır. Dışa doğru patlama pratikleri, katılımcıların görüşlerinde “doğanın tahrip edilmesi” (G3, Akademisyen), “tarla vasfındaki yerlerin arsaya çevrilmesi” (G28, Yerel Yönetim) olarak yerini almaktadır.

Kentin İstanbul kent-bölgesinin bir parçası olması, bürokratlar ve üst düzey yöneticiler tarafından ekonomik (yatırım, ekonomik iyileşme), diğer katılımcılar tarafından ekolojik (doğanın tahribi, doğanın tüketimi) perspektiften değerlendirilmektedir. Katılımcıların gelişmelere yaklaşımı, statülerine göre değişmesinin yanı sıra İstanbul'un çevre kentlerinde gözlemlenen olumsuz (göç, nüfus yoğunluğu, çevresel bozulma gibi), olumlu (kent ekonomisinin gelişmesi, kentte yaşayanların gelir düzeyinin artması gibi) sonuçlardan etkilenmektedir.

Merkezî kararların, üst-ölçekli planların etkisi

Türkiye'de yeniden ölçeklenmenin güçlendiği 2000 sonrası dönemde merkezî kararlarla kentlerin, bölgelerin rekabeti etkin bir şekilde desteklenmiştir. Altın çember projesi, bölge düzeyinde rekabet yaratılması için merkezî yönetim tarafından alınan kararların ilkidir. Proje, merkezî planlamanın stratejisini yansıttığı, mekânsal patlamaların yönüne işaret ettiği için önemlidir. *Altın çember projesi*, Balıkesir'in kent-bölge içindeki mekânsal iş bölümünün dönüşmesinde, mekânsal patlamaların odağına yerleşmesinde, büyükşehir olarak yeniden ölçeklenmesinde etkin bir role sahiptir.

Merkezî yönetim tarafından alınan ikinci karar, *büyükşehir kanunudur*. Balıkesir, 6360 sayılı Kanun ile *büyükşehir* statüsünü kazanmıştır. Kent, 2014 yılı itibarıyla büyükşehir olarak yönetilmeye başlanmıştır. Kanun, kentte çok yönlü bir değişime yol açmış, ulus devlet altında yeniden ölçeklenmeyi görünür hâle getirmiştir. Büyükşehir statüsü ile köylerin tüzel kişiliği sonlanmıştır. Katılımcılara göre ilçe belediyesi yetkileri sınırlandırılmıştır. Katılımcılar, kültüründen iklimine kadar farklı bir yapısı olan Balıkesir'in bir noktadan idare edilmesini, köy arazilerinin büyükşehirin idaresine geçmesini yerel bağlamda olumlu

görmemektedirler. Bunun dışında, büyükşehir statüsünün kırsal görünürlüğü olumsuz etkilediği, köy kimliğinin geri planda kalmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Katılımcıların aktardığı üzere yerel yönetimin merkezî yönetimden farklı bir siyasi parti tarafından yönetilmesi, desteklerin azalmasına neden olmaktadır. “Siyasi bağlantının kurulamaması” (G2, Akademisyen; G4, Yerel Basın) en önemli faktör olarak gösterilmektedir. Yerel ve merkezî aktörlerin birbirini tamamladığı düşünülmektedir. Balıkesir’in “siyasi kopukluk yaşamasının kent geride kalmasında” (G4, Yerel Basın; G3, Akademisyen) etkili olduğu savunulmaktadır. Katılımcılar, “siyasi bağlantı” kurulduğunda “kentteki gelişmelerin çok hızlı bir şekilde ilerlediğini” (G7, STK), “uzun zaman devam eden sorunların çözüme kavuştuğunu” (G4, Yerel Basın) belirtmişlerdir. Ayrıca kentte oluşturulan koalisyonlardaki farklılaşmanın kentsel gelişimi olumsuz etkilediğine inanılmaktadır. Genel seçimlerde Balıkesir’i temsil eden milletvekillerinin “kent sorunlarını kavramasının” (G7, STK), sorunların çözümü için merkezî yönetimden destek almasının Balıkesir’in kalkınmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Destek yetersizliğinin bazen de “çekirdek kadroya olan yakınlığın sağlanamaması” (G2, Akademisyen) ile ilgili olduğu aktarılmıştır.

Balıkesir, merkezî karar mekanizmalarının etkisiyle bölgesel ve ulusal düzeyde yeniden ölçeklenme sürecine girmiştir. En rekabetçi bölge olan İstanbul kent-bölgesine yapılan yatırımlar, müdahaleler, Balıkesir’de görüldüğü üzere kentlerin çok yönlü bir şekilde değişimine yol açmış, açmaya da devam etmektedir. Bu değişim, kümelenme ve uzmanlaşma bağlamında oluşturulan sermayeden, ilişki ağından, bölgesel düzeyde ortak çıkardan bahsedilmesini (Eraydın, 2007: 8) mümkün kılmaktadır. Kent-bölgenin sermaye birikiminde avantajlı olmak için tabanını genişlettiği gözlemlenmektedir. Merkezî politikalar ve planlar, Balıkesir’in rekabetçi alana eklenmesini tartışmaya açmaktadır. Üst ölçekli planlar, Balıkesir’in İzmir kent-bölgesi yerine İstanbul kent-bölgesine eklenmesine neden olmuştur. Balıkesir, İzmir kent-bölgesine daha yakın olmasına rağmen İstanbul kent-bölgesine eklenmiştir. 2019 yılına kadar merkezî yönetimin İstanbul ile aynı siyasi partiyi paylaşması gelişmenin seyrinde etkili olmuştur. Siyasi parti farklılığı nedeniyle İzmir kent-bölgesi potansiyelini ortaya çıkaramamış, yerel ile merkez siyasal çekişmesi kent gelişiminde engeller yaratmıştır (Genç, Keyder, Keyman ve Köse Badur, 2021: 112). Engeller, 2019 öncesi merkezî kararlarda, üst ölçekli planlarda Balıkesir’in İstanbul kent-bölgesine dâhil olmasını, İstanbul kent-bölgesinin rekabetinden ve birikiminden yararlanmasını anlamlı kılmaktadır.

Yerel kentsel müdahalelerin etkisi

Yerel yönetimin kararları ve uygulamaları, ekonomiden, bürokratik süreçlerden etkilenmektedir. Belediye başkanı, kent gelişiminde etkili olan en önemli yerel aktördür. Bu sayede kent seyrini değiştirebilme potansiyeline, gücüne sahiptir. Belediye başkanın vizyonu, kent mekânsal yapılanmasını, kent sakinlerinin gündelik yaşamını etkilemektedir. Katılımcıların ifadelerine göre Balıkesir’de belediye başkanlarının kararları aracılığıyla kent mekânsal organizasyonu, üretim-tüketim dengesi dönüşmektedir. Araştırmada yerel yönetimler düzeyindeki kentsel müdahaleler kamusal mekânlar, konut alanları, istihdam alanları olmak üzere üç başlıkta öne çıkmıştır.

Kamusal mekânlar

Büyükşehir statüsünün kazanılmasının ardından, Balıkesir’de geniş çaplı kentsel müdahaleler gözlemlenmiştir. Yerel yöneticiler, küresel rekabete girebilmek ve sermaye birikimini artırabilmek için yeni projeleri gündeme almışlardır. Bu doğrultuda kentte yapılması planlanan büyük çaplı projeler, 2016 yılında MIPIM Emlak Fuarı’nda küresel pazara tanıtılmıştır. Ancak 2019 yılından sonra kent rekabet alanı büyük çaplı projelerden üretim ve ticaret alanında marka değerlerin üretilmesine yönlendirilmiştir. Bu değişim, yerel yönetimle ilişkili olup kentsel politikaların belediye başkanlarının projelerine göre şekillendiğini göstermektedir.

Kamusal mekâna yönelik müdahalelerin başında rekreasyon alanlarının yaratılması başka bir deyişle, kent görünümünü değiştirmeye yönelik çalışmalar gelmektedir. Katılımcılar hayata geçirilen projeleri çoğunlukla olumlu karşılamaktadırlar. Fakat “rekreasyon alanlarına dair projelerin çoğalması gerektiğini” (G24, Yerel Yönetim), “daha çok yeşil alana ihtiyaç olduğunu” (G10, Yerel Yönetim) belirtmektedirler. Avlu Balıkesir, çoğu katılımcı tarafından düzenlenmeden önce “mezbelelik alan”

olarak hatırlanmaktadır. Bugün bir kentsel tasarım ürünü olan Avlu Balıkesir, insanların gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirdikleri bir mekâna dönüşmüştür. Benzer müdahaleler, Balıkesir'in bütününde gözlemlenmektedir. İlçe belediyeleri tarafından rekreasyon alanları artırılmaktadır. Böylece kamusal mekânlara yönelik kentsel tasarım müdahaleleri yoğunlaşmaktadır.

Balıkesir'de sosyal ve kültürel aktivitelerin yaygın olmadığı, çeşitlilik göstermediği veya belirli bölgelerde yoğunlaştığı vurgulanmıştır. Katılımcılara göre beyaz yakalı profesyoneller, üst düzey yöneticiler Balıkesir'de kültürel ve sosyal aktivitelere yönelik uygun bir ortam bulamamaktadır. Bu nedenle kent sakinleri yakınlarındaki metropol kentlere gitmeyi tercih etmektedirler. Katılımcılar bunu eksiklik olarak tanımlarken nitelikli işgücünün kaybında temel etmen olarak görmektedirler. Yerel yöneticiler, bunun farkında olup büyükşehir statüsünün sosyal ve kültürel aktivitelere çözüm üretmede etkili olacağını dile getirmektedirler.

Yaratılan yeni kamusal alanlar, kentin görünümünü modernleştirirken göç yapısını, gündelik yaşam pratiklerini dönüştürmektedir. Nitekim katılımcılara göre kültürel ortamın iyileşmesi, kaliteli boş zaman etkinliklerinin çoğalması "beyaz yakalı nüfusun kenti tercih etmesini ve kentte ailesiyle birlikte kalıcı bir şekilde ikamet etmesini" (G6, Akademisyen; G23, Yerel Yönetim) sağlayabilecektir. Başka bir deyişle, yerel düzeyde gerçekleştirilen mikro müdahaleler kentte yaşayanların, kente göç edecek bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yöneliktir.

Konut alanları

Balıkesir'in gayrimenkul piyasası 2000'lerin başında hareketlenmiştir. Nüfusun artması konut yapımının artmasına, 1999 depremi ise ikincil konut alanlarının yoğunlaşmasına yol açmıştır. 2014 yılından sonra ilçelerdeki konut üretimi çeşitlenmiştir. Körfez bölgesinde müstakil, villa konut üretimi, kuzey ve güney bölgelerinde lüks konut, rezidans üretimi artmıştır. Turizm bölgelerinin dışı doğru patlaması, kentin genelinde iyileşen rekreasyon alanları konut üretiminde değişime neden olmuştur. Körfez bölgesinin tatil beldesi yaşamı veya kırsal bir yaşam sunması, güney bölgesinin otoyollar nedeniyle metropol sakinlerinin kaçış alanı hâline gelmesi konutun lüks tüketime evrilmesini gündeme getirmiştir. Balıkesir'de lüks konut üretiminin yaygınlaşması, "bütün kenti beyaz yakalı için hazırlamak" (G23, Yerel Yönetim) şeklinde değerlendirilmektedir. Kentin rekreasyon alanları ile yeniden tasarlandığı, bu alandaki müdahalelerin yoğunlaştığı görülmektedir.

Kentteki arsa stoku sorunu, Balıkesir'in çoğunlukla tarım arazilerinden, ovalardan oluşması ile ilişkilendirilmektedir. Kırsal nitelik, bir yandan kentin kıra nüfuz etmesini baskılamakta diğer yandan Balıkesir'de konut fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Balıkesir'deki konut fiyatları metropol kentlerden yüksektir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın raporladığı 2020 Ocak konut fiyat endeksine göre Balıkesir-Çanakkale Bölgesi 172.2, İstanbul 107.4, İzmir 127.3, Ankara 116.7 olarak yerini almıştır. Fiyatlardaki yükseliş, turistik ve metropol sakinlerinin kaçış alanı olan ilçelerde öne çıkmaktadır. Körfez bölgesinde zaman zaman konut açığı yaşanmasına rağmen ikinci konut fazlalığı bu alanlarda konut stoku problemlerinin gündeme gelmesine yol açmaktadır.

Büyükşehir yönetiminin ardından kentteki lüks tüketim eğiliminin yükselişi ve fiyatların ani artışı yeniden ölçeklenme ve kentsel sistemin dönüşümü ile ilişkilidir. Balıkesir'de lüks konut üretiminin artması, beyaz yakalı nüfusun çoğalmasından, istihdam alanlarının genişlemesinden, nitelikli beşeri sermayeden, uzmanlaşmadan bağımsız değildir. Ancak artan konut talebi gayrimenkul piyasasının tarım alanlarına baskı yapmasına neden olmaktadır. Eşitsiz gelişim ve kent-bölge kaynaklı mekânsal patlamalar tarım alanlarının imara açılması riskini doğurmaktadır.

İstihdam alanları

Son on yılda Balıkesir'de istihdam alanlarına yönelik müdahaleler, Balıkesir'in kent-bölge etki alanında ve içe-dışa doğru mekânsal patlamaların odağında olduğunun, bu bağlamda yeniden ölçeklendiğinin somut göstergesidir. Kentin konumu, otoyollar, altın çember Balıkesir'in bölgedeki rekabetini ve küresel ekonomiye eklenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda Balıkesir'in yenilenebilir enerji, lojistik, sanayi, gayrimenkul potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Bu potansiyelle uyumlu olacak şekilde, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Balıkesir-Çanakkale

Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda (BÇÇDP, 2014) kent-bölge etkisine göre yerleşim, tarım, sanayi alanları yeniden planlanmıştır.

Balıkesir, İstanbul kent-bölgesinin sermaye birikimini artırmak, bölge bütünlüğünü sağlamak için yapılan ulaşım yatırımlarının etkisinde kalmıştır. Ulaşım bağlantıları, eşitsiz gelişen İstanbul ve çevresinin sanayi desantralizasyonu için kullanılmaktadır. Ayrıca yerel yöneticilerin İstanbul'un yükünü almaya talip olması desantralizasyon sürecinde etkili olmaktadır. Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı Yücel Yılmaz, MARUF-19 konuşmasında şunları aktarmıştır:

“Biz burada (altın çember ile) İstanbul'un yükünü almaya hazırlanıyoruz. Ne yükünü? Sanayi yükünü almaya hazırlanıyoruz: tatil, dinlenme yükünü almaya hazırlanıyoruz ve beslenme yükünü almaya hazırlanıyoruz en yakın verimli topraklar, et besleme, seralar yetişecek her şey. ... Buradaki sıkıntı neydi? Ulaşım, denizin keyfine göre hareket etmek zorundaydık. Şu anda Osmangazi Köprüsü ve Çanakkale-Tekirdağ Otoyolu bu çembere tamamlıyor. Bu bizim hayatımızda yüzde yüz reel değişiklikler yapacak. Kişi başına düşen gelir de değiştirecek, çalışma biçimini de değiştirecek, katma değer üreten ürünlere eğilimimizi de artıracak. ... Biz rekabet değil bütünleştirici olmaya çalışıyoruz” (Yılmaz, 2019).

Görüldüğü üzere belediye başkanı, kent-bölgenin etkisinden yararlanmayı amaçladıklarını bu nedenle Balıkesir'in ekonomik, toplumsal yapısının değişeceğini ifade etmiştir. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 2020-2024 Stratejik Planı (BBBSP, 2019) bu ifadelere ve BÇÇDP'ye (2014) uygun olarak büyükşehir yönetimi tarafından hazırlanmıştır. Mekânsal örgütlenmeyi yeniden tanımlayan planlar, sermaye arayışında mekânın farklı niteliklere kavuşmasına ve ölçeğin merkezinde yer almasına neden olmaktadır. Hazırlanan stratejik planda, mekânsal organizasyon bölgelere ait rekabetçi sektörler göre çeşitlendirilmektedir. Kentin ekonomisi, farklılık ve çeşitlilik üzerinden tanımlanmaktadır. Kuzey bölgesi sanayi, güney bölgesi sanayi ve tarım, körfez bölgesi turizm ve tarım ile simgelenirken alt bölgelerin kendine özgü sektörleri içerdiği belirtilmektedir.

Sanayi alanındaki yeni girişimler (organize sanayi bölgelerinin genişletilmesi, fabrikaların kurulması, yeni markaların kente taşınması), olumlu görülse de Balıkesir'de sanayileşmenin yaratabileceği problemler önyargılara yol açmaktadır. Katılımcılar tarafından sanayileşmenin kontrolsüz göçü, hızlı büyümeyi getirmemesi bunun yerine sadece kentteki işsizliği yok etmesi talep edilmektedir. Böylece kentin kendi gençlerinin istihdam edilebileceği bir ortam oluşabilecek, göçle oluşan nitelikli işgücü kaybının önüne geçilebilecek gözüyle bakılmaktadır. Bürokratlar, iş adamları, yerel yöneticiler hızlı büyüme karşıtı olduklarını belirtirken buna yönelik önlemlerin alınmasını savunmuşlardır. Balıkesir'de hızlı ve kirliliğe yönelik önlemlerin alındığı belirtilirken yeni gelen fabrikaların elemenden geçtiği vurgulanmıştır. Fabrikalar çevreye, topluma zararlı olduğu takdirde ruhsatlarının verilmediği aktarılmıştır. Bu önlemler, kentin kirlenmesine yönelik bir direnci temsil edebildiği gibi kentin iş alanında ileri gelenlerinin sermaye dağıtımındaki yerinin korunmasını da simgeleyebilmektedir.

Balıkesir'de rekabet ve ittifak potansiyeli

Balıkesir yeniden ölçeklenirken yerel aktörlerin kararları ve yerel birikim stratejileri, kentin temsil ettiği ölçek bağlamında yeniden organize edilmektedir. Balıkesir, kent-bölgede yerini alırken sermaye birikiminin değişiminde yerel aktörlerin etkisi görülmektedir. Kent, lojistik fırsatlarından coğrafi işaretli ürünlerine kadar çok geniş bir yelpazede sermaye birikimini amaçlamaktadır. Yerel düzeyde hazırlanan planlarda yenilenebilir enerji, tarım, hayvancılık projeleri sürdürülebilirlik ve gıda tedariki bağlamında öne çıkarılmaktadır (BBBSP, 2019: 181). Yerel yönetimin Balıkesir'deki rekabetçi sektörleri çeşitlendirmek için politikalar geliştirmesi, kentin sermaye birikimini tarım ve hayvancılıktan sanayi sektörüne kadar çok yönlü bir şekilde artırmak içindir. Balıkesir yatırımlar, planlar ve istatistik veriler doğrultusunda, kentsel rekabet ve büyüme için uygun bir ortam sunmasına rağmen Balıkesir'in kendine özgü dinamikleri ve çatışmaları, ittifakın oluşmasını engelleyebilmektedir. İlçeler arası rekabet, merkez ve yerel kararlar arasındaki gerilim, sektörel çeşitlilik ve ayrışma, yere özgü niteliklerin rekabeti kentin çatışma dinamiklerini tanımlanmaktadır.

İlçeler arası rekabet

İlçeler arası rekabet, iş birliğinin oluşmamasında ve Balıkesir'in büyük bir gelişim gösterememesinde etkindir. Kent sakinlerinin ve yerel aktörlerin kentle bütünleşme pratiklerinin düşük olması, kentteki

rekabeti ve çatışmayı artırmanın yanı sıra büyüme koalisyonlarının kurulmasını sekteye uğratmaktadır. Bazı katılımcıların ifadelerinde Bandırma ile Balıkesir arasındaki rekabet dikkat çekmektedir. Bandırma ilçesinin kendisini “Balıkesir’e ait görmemesi”, “il olmak istemesi” (G9, Yerel Basın; G15, STK) bu rekabetin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Onlara göre büyükşehir statüsü Bandırma ilçesinin il olmasında engel oluşturmaktadır. İlçenin sermaye birikiminde önemli bir merkez olması, “Bandırma’nın il kararının ötelenmesinde” etkilidir. Ayrıca Bandırma’nın yüksek sanayi potansiyeli ve hacmi, ilçenin il olma isteğinde öne çıkmaktadır. Marmara havzasında ana sanayi odakları Kocaeli, Tekirdağ, Bursa, Eskişehir, Sakarya illeri iken ikinci derece sanayi odakları Kırklareli (Lüleburgaz), Bilecik, Düzce, Balıkesir (Bandırma) olarak öne çıkmaktadır (Ocakçı vd., 2021: 42). Bunların yanı sıra, Bandırma’nın limana sahip olması, ihracat hacminin yüksek olması elde edilen geliri artırmaktadır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından açıklanan 2020 yılının ihracat verileri, elleçleme istatistiklerine göre ilçenin ihracat değerlerinin yüksek olduğu, Marmara Adası’nın ise onu takip ettiği görülmektedir.

Merkezî ve yerel kararlar arasındaki gerilim

Merkez ve yerel yönetim arasındaki siyasi parti farklılığının gerilime ve çatışmaya yol açabildiği ilk konu yatırımlardır. Bazı katılımcıların ifade ettiği üzere merkezî yönetim ile aynı siyasi partiden olan ilçe yönetimlerinin projeleri daha kolay kabul almaktadır. Bu yüzden ilçelerdeki kamu yatırımları farklılık göstermektedir. Kentlerin dönüşümünde yasal gücü elinde bulunduran siyasi iktidarın kimliği, kente ilişkin yaklaşımı ve gelecek kurgusunu etkilemektedir (Şentürk, 2011: 2). Yerel-merkez geriliminin olduğu ikinci konu, karar alma süreçleri üzerinedir. İlçe yönetimdeki yetkililer, 2014 yılı sonrası yetkilerinin sınırlandırıldığını ve büyükşehir belediyesi ile yaşanan “siyasi parti farklılığından” olumsuz etkilendiklerini, “sorunların” yaşandığını belirtmişlerdir. Bu ise büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi arasında çatışma yaşanmasına, merkez-yerel geriliminin kent içi yönetime yansımaya neden olmaktadır. 2014 öncesi ilçe belediyelerinin kendi kararını alabilmesi, kentin planlanmasında ve organize edilmesinde yetkili olduklarını ve yerinde yönetimi yansıtırken üst bir yönetimin dâhil olması ve kararların onaydan geçmesi, kararların ranta açık bir şekilde alınmasını engelleyebilmektedir. Balıkesir’in büyükşehir olması, ilçedeki gelirin büyükşehir ile paylaşılmasını gerektirmektedir. Bu gereklilik de gerilimin yaşandığı üçüncü konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçe meclisinde alınan kararların farklılaşması gerilime yol açabilmektedir. Bazen büyükşehir yönetimi-ilçe yönetimi farklılığı sebebiyle tarım ve sanayi alanlarının kararlaştırılmasında çatışmaların yaşandığı, kararların “mahkeme kararları ile doğaya, çevreye ve insana saygılı” (G30, Yerel Yönetim) olacak şekilde dönüştürüldüğü belirtilmiştir. Yerel yöneticilere göre kentin geleceğini etkileyecek olan istihdam olanakları üzerine hemfikir olunamaması, iş birliğini olumsuz etkilerken kentsel ittifakı önemli ölçüde engellemektedir.

Sektörel çeşitlilik ve ayrışma

Kent-bölgedeki mekânsal örgütlenme, kentlerin belirli bir alanda veya alanlarda uzmanlaşmasını öne çıkarmaktadır. Araştırmada Balıkesir ekonomisinin sermaye ayrışmasını içerdiği gözlemlenmiştir. İstatistikî verilere, doküman bilgilerine göre Balıkesir, ekonomik çeşitliliği barındıran çok merkezli bir kenttir. Nitekim BBBSP (2019), Balıkesir’i üç farklı bölge şeklinde tanımlamıştır: Güney Bölgesi (Karesi, Altıeylül, Savaştepe, İvrindi, Kepsut, Dursunbey, Bigadiç, Sındırgı, Susurluk, Balya), Kuzey Bölgesi (Bandırma, Gönen, Manyas, Erdek, Marmara), Körfez Bölgesi (Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç, Ayvalık). Kentin bölgelere ayrılması, sermaye birikim araçlarını çeşitlendirmesinin yanı sıra yeni mekânların üretildiği bir dönüşümü ifade etmektedir. Kentin kuzeyinin sanayi mekânı, güneyinin tarım mekânı ve kısmen sanayi mekânı, körfezinin ise turizm ve tarım mekânı olarak betimlendiği görülmektedir.

Balıkesir, uzun zamandır tarım ve hayvancılık kenti olarak tanımlanmıştır. Metropol kentlerin arasında olmasından dolayı diğer kentlere gıda temininde bulunmuştur. Yerel aktörler ve yönetim tarafından “metropollerin manavı” şeklinde nitelendirilmiştir. Balıkesir, tarım sektöründeki katma değeriyle Marmara Bölgesi’nde ikinci sırada yer almaktadır (Ocakçı vd., 2021: 31). Tarım ve hayvancılık, kentin uzmanlaştığı sektördür. Bunu tarım ürünleri sıralamasında, sanayideki makine üretiminde, sanayi kuruluşlarında görmek mümkündür.

Balıkesir'in turizm çeşitliliği, sermaye birikimini artıran bir diğer araçtır. Araştırmada termal turizm, deniz turizmi, eko turizm başta olmak üzere farklı alternatiflerden bahsedilmiştir. Bürokratların ve yerel yöneticilerin aktardığı üzere Balıkesir doğasının tanıtılmasına yönelik politikaların hayata geçirilmesiyle kent turizminin markalaştırılması amaçlanmaktadır. Bu sayede daha fazla turistten rağbet gösterdiği yer hâline gelmesi, bu alana yönelik sermaye birikiminin ve istihdam çeşitliliğinin artırılması tasarlanmaktadır.

Balıkesir'in iktisadi faaliyet kollarına yönelik çeşitliliği ise tartışmalara konu olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına ve akademisyenlere göre her bir sektörün kentte var olması, baskın sektöre karar verilememesi bir dezavantajdır. Sektörlerin farklı risklere yol açması, dezavantajın nedeni olarak değerlendirilmektedir. Bu risklerin bertaraf edilmesi, yerel ve merkezî yönetimin önceliği ile ilişkilendirilmektedir. Diğer yandan Balıkesir'deki sermaye araçlarının alt bölgeler arasında çeşitlilik göstermesi, bölgelere merkezî yönetim ve büyükşehir yönetimi tarafından karar verilmesi, kentsel siyaseti belirginleştirmektedir. Balıkesir'de sanayi mekânı olarak betimlenen kuzey bölgesinin tarım ve turizm alanları için risk oluşturması, bölgedeki sermaye farklılaşmasını gösterirken sanayi kaynaklı dezavantajların bir bölgede yoğunlaşmasını ve kentteki siyasi iklimi yansıtmaktadır.

Yere özgü niteliklerin rekabet aracı olması

Balıkesir, belirli sektörlerde oynadığı özel rollerle, yere özgü nitelikleriyle bölge ve küresel düzeyde rekabete katılmaktadır. Kent, içe ve dışa doğru mekânsal patlamalar aracılığıyla turizm ve sanayi sektörlerinde İstanbul kent-bölgesinin “yükünü” alırken tarım ve hayvancılık sektörüyle bölgeye ürün temin etmektedir. Bu bağlamda Balıkesir kırsal niteliğini araç olarak kullanmakta, eşitsiz gelişen coğrafyada farkını öne çıkarmaktadır. Kent, rekabete kırsallığı, turizmi, lojistik imkanlarıyla girmektedir. Balıkesir konumu nedeniyle ürün dağıtımında bölgesel pazarda avantajlıdır. Marmara Bölgesi'nde tüketim hacminin geniş olması, ürünlerin pazara dağıtımını kolaylaştırmaktadır. İstanbul nüfusunun yoğunluğu, çevre kentlerden ürün tedarikinin ihtiyacını gündeme getirmektedir. Yerküre Kooperatifi, 2021 verilerine göre İstanbul'da üretilen sebze, nüfusun sadece %5,1'nin; yine üretilen meyve, nüfusun sadece %0,8'inin ihtiyacını karşılamaktadır. Balıkesir'in ürün çeşitliliği, ürünlerini İstanbul pazarına göndermesinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla İstanbul küresel kentinin gözden çıkardıkları, çeperindeki kentlerde iş bölümünü ve kentlerin rollerini kimi zaman dönüştürmekte kimi zaman da yeniden yapılandırmaktadır.

Sonuç ve öneriler

Güçlü rekabet potansiyeli ve küresel ekonomik faaliyetleri nedeniyle kent ve bölgelerin ayrıcalıklı hâle gelmesi, müdahaleleri yoğunlaştırırken mekânları yeniden ölçeklendirmektedir. Bu süreçte devletlerin etkin olmasıyla eşitsiz gelişim, mekânsal yoğunlaşma daha fazla derinleşmektedir. Fakat mekânsal iş bölümü aracılığıyla mevcut durum avantaja çevrilmeye çalışılmaktadır. Küresel kentlerin etki alanlarını genişletmesi, kent-bölgeleri oluşturmakta böylece kentsel politikaları, müdahaleleri, ölçekleri yeniden düzenlemektedir. Tabanı genişleyen kent-bölgelerde mekânsal iş bölümünün yeniden yapılandığı, kentsel işlevlerin çeşitlendiği gözlemlenmektedir. Türkiye'nin yeniden ölçeklenme serüveni de kentleşme politikaları üzerinden anlaşılabilir. 1980 öncesi egemen olan ulusal kalkınmacılık, 1980 sonrası terkedilmiştir. Ekonomik güce sahip kentlerin ulusal ekonomide öne çıktığı, küresel dinamiklerin ve neoliberal politikaların kentleşme politikalarında değişime neden olduğu görülmektedir. 1980 sonrası hâkim olan yeni kentleşme politikasına göre İstanbul küresel kent olmaya hazırlanmıştır. Bu süreçte İstanbul'un önce yakınındaki kentleri ardından daha uzağındaki kentleri etkisi altına alarak kent-bölgeyi oluşturduğu gözlemlenmiştir. İstanbul kent-bölge etkisinin Marmara Bölgesi'ne yayılması beraberinde bölgesel ulaşım yatırımlarını, mekânsal iş bölümünü, sermaye birikimi için yeni stratejileri getirmiştir. Bu ise kent-bölge etkisinin genişlemesine, yeni merkezî kentsel müdahalelerin belirmesine, yerel aktörlerin sürece dâhil olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Balıkesir, yavaş yavaş yeniden ölçeklenme sürecinin içine çekilirken kent-bölgedeki mekânsal iş bölümünün bir parçası olmuştur.

İÇDP ve altın çember projesi, 2012 yılında Balıkesir'in büyükşehir olmasında etkili olmuştur. Bütün işlevlerin İstanbul'da toplanması, rekabet avantajını artırdığı gibi kentte problemler de yaratmıştır. Problemlerin çözümü ise çevre kentlerle mekânsal iş bölümünün kurulması sonucu oluşacak bölge bütünlüğüne bağlıdır. Merkezî kararlar, İstanbul kent-bölgesini rekabet ve bölge bütünlüğü için

güçlendirmiştir. İstanbul'u ve çevre kentlerdeki müdahaleleri etkilemiş, son dönemde de Balıkesir'i etkisi altına almıştır. İstanbul kent-bölgesindeki eşitsiz gelişim ve mekânsal patlamalar, ulusal politikalar aracılığıyla yoğunlaşırken Balıkesir bölgesel, ulusal düzeyde yeniden ölçeklenmiştir. Kent, bölgesel düzeyde mekânsal iş bölümüne İstanbul sanayisini alarak (desantralizasyon), bölgeye gıda tedarikinde bulunarak (ürün potansiyeli ve gücü), turizm çeşitliliğini kullanarak yeniden ölçeklenmiştir. Ancak yeniden ölçeklenme ulusal düzeyde büyükşehir olarak somutlaşmıştır. Tüm bunlar Balıkesir'in ekonomik (istihdam alanlarının çeşitlenmesi, yeni sanayi odaklarının oluşturulması, bölgeye özgü yeni ekonomi alanlarının oluşumu gibi), toplumsal (çalışma hayatının değişimi, göç pratiklerinin değişimi, toplumsal tabakalaşmanın farklılaşması, göç nüfusunun ve niteliğinin değişimi gibi) olarak da yeniden yapılanmasına yol açmıştır ve açmaya devam etmektedir. Fakat kentin kendine özgü dinamikleri yeniden ölçeklenen diğer kentlerin aksine atılım gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Kent içi sermaye rekabeti, iş birliği eksikliği birlikte hareket edilememesinde etkilidir.

Sonuç olarak, bu çalışmada yeniden ölçeklenme sürecinin zamana ve mekâna bağlı olduğu gözlemlenmiştir. İstanbul kent-bölgesinin ve çevresindeki mekânsal iş bölümünün yapılanmasında makro ve mikro yapıların birlikteliğinin etkisi vurgulanmıştır. Çalışmada Balıkesir'in kent-bölgedeki mekânsal işlevine yönelik önem verilmesi gereken dört farklı madde öne çıkmıştır. Birincisi, desantralizasyon süreci ve bölgesel dengedir. Balıkesir, İstanbul'un yüküne talip olurken desantralizasyon süreci planlamayı gerektirmektedir. Mekânsal rekabet için önemli bir araç olan bölge içi desantralizasyon, gelecekte kentin mekânsal ve ekonomik yapısının belirlenmesinde etkili olacaktır. Desantralizasyon sürecinde tarım sektöründen vazgeçilmemesi, tarım ve turizm alanlarının zarar görmemesi önemlidir. İkincisi, kırsal alanın varlığıdır. Tarımın desteklenmesine yönelik politikalar, kırsalda yaşamayı teşvik eden uygulamalar (tohum desteği, sulama kanalları gibi) bireylerin kırsaldaki aidiyetlerini güçlendirebileceği gibi üretimin devamlılığında yararlı olabilir. Üçüncüsü, kentin gıda tedariki rolünün desteklenmesidir. Bu, aynı zamanda Balıkesir'in mekânsal iş bölümünün bir parçasıdır. Bölgesel rolünün ve işlevinin devamlılığı, kent kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasından, tarımda istihdamın devam etmesinden, sermaye birikiminin sürdürülebilirliğinden geçmektedir. Dördüncü madde ise sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik iş birliğidir. Desantralizasyonda alınan önlemlere nasıl direnç gösterdiği, oluşturulan koalisyonların nasıl bir yol izlediği önemlidir. Sadece büyüme odaklı olmayan ve sürdürülebilir yatırımların planlanması, siyasi iklimden bağımsız ve çatışma olmadan uygulanması kentin geleceği için etkili araçlardır. Bu sayede çevre kentlerdeki hızlı büyümenin beraberinde getirdiği sorunların Balıkesir'de meydana gelmesi önlenir. Kentte sürdürülebilir politikalara yönelik vurgunun ve kısmî uygulamaların yerel ve merkezî yönetimin değişimiyle nasıl devam edeceği, koalisyonların sürdürülebilirlik konusunda iş birliği sağlayıp sağlamayacakları, tüm bunlara bağlı olarak kentteki ekonomik ve toplumsal değişimin seyri önümüzdeki yıllarda ve karşılaştırmalı yapılacak araştırmalarda belli olacaktır.

Kaynakça

- Aksoy, A. (2014). İstanbul'un neoliberalizmle imtihanı. Editör A. Bartu Candan., C. Özbay (Ed.). *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde (26-46). Metis Yayınları.
- Albayrak, A.N., Salihoğlu, T., ve Salihoğlu, G. (2015). Nitelikli işgücüne yönelik yaşam alanları: sanayinin desantralizasyon sürecinde Gebze örneği. N. T. Köroğlu (Ed.). *KBAM 6. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 'Gayrimenkul Odaklı Büyümeden Üretime Dayalı Büyümeye Doğru 6. Kentsel Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı* (195-210). ODTÜ Yayınları.
- Aydın, Ş. (2016). *Küresel kent olma sürecinde İstanbul'un çeperinde büyüme odaklı müdahaleler: Tekirdağ örneği* [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. (2019). *Balıkesir büyükşehir belediyesi stratejik planı: 2020-2024 (BBBSP)*. <https://www.balikesir.bel.tr/stratejik-plan-tr>
- Bayırbağ, M. K. (2010). Local entrepreneurialism and state rescaling in Turkey. *Urban Studies*, 47(2), 363-385.
- Brenner, N. (2004). *New state spaces, urban governance and rescaling statehood*. Oxford University Press.
- Canpolat, H. (2010). Türk yerel yönetim sisteminde ölçek reformları ve 5747 sayılı Kanun'la ilgili yargı kararlarının değerlendirilmesi. *Türk İdare Dergisi*, 467, 79-113.

- Cumhurbaşkanlığı Bütçe ve Strateji Başkanlığı. (1963-2023). *Kalkınma planı raporları: 1963-2023*. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2014). *Balıkesir-Çanakkale planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı (BÇÇDP)*. <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-i-82273>.
- Eraydın, A. (2002). *Yeni sanayi odakları: yerel kalkınmanın yeniden kavramsallaştırılması*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eraydın, A. (2007). Politikarlardan süreç tasarımına: yeni bölgesel politikalar ve yönetim modelleri. G. Sak (Ed.). *II. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu: Çok Düzlemlili Yönetişim Bildiri Kitabı* (5-24). TEPAV Yayınları.
- Genç, F., Keyder, Ç., Keyman, F., ve Köse Badur, A. (2021). *Kentlerin Türkiye'si: imkanlar, sınırlar ve çatışmalar*. İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu*. (H. Özel, Çev.). Bilim Sanat Yayınları. (Orijinali 1984'te yayımlanmıştır).
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler*, 71(1), 3-17.
- Harvey, D. (2015). *Sermayenin mekânları*. (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinali 2001'de yayımlanmıştır).
- Hodson, M., Mcmeekin, A., Froud, J., ve Moran, M. (2020). State-rescaling and re-designing the material city-region: tensions of disruption and continuity in articulating the future of Greater Manchester. *Urban Studies*, 57(1), 198-217.
- İnce, G. (2010). *Tarımdan sanayiye geçiş sürecinde Trakya alt bölgesinde göç: Çerkezköy örneği* [Doktora Tezi], Namık Kemal Üniversitesi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2009). *İstanbul 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı (İÇDP)*. <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/arsiv/>.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, post-fordizm ve küreselleşme ekseninde kapitalist devlet*. (A. Özkazanç, B. Yarar, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinali 2005'te yayımlanmıştır).
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Bölgesel gelişme ulusal stratejisi: 2014-2023 (BGUS)*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150324M1-1-1.pdf>
- Karakurt Tosun, E. (2007). *Küreselleşme sürecinde kentlerde mekânsal, sosyal ve kültürel değişim: Bursa örneği* [Doktora Tezi], Uludağ Üniversitesi.
- Keyder, Ç. (2004). *Ulusal kalkınmacılığın iflası*. Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. (2006). *İstanbul: küresel ile yerel arasında*. (S. Savran, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinali 1999'da yayımlanmıştır).
- Keyder, Ç. (2014). İstanbul'da emek ve ekonomi: sunuş. Editör A. Bartu Candan., C. Özbay (Ed.). *Yeni İstanbul Çalışmaları içinde* (127-132). Metis Yayınları.
- Kıray, M. (2007). *Kentleşme yazıları*. Bağlam Yayınları.
- Leech, N. L., ve Onwuegbuzie, A. J. 2009. A typology of mixed methods research designs. *Qual Quant*, 43, 265-275.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel devrim*. (S. Sezer, Çev.). Sel Yayınları. (Orijinali 1970'de yayımlanmıştır).
- Molotch, H. (1976). The city as a growth machine. *American Journal of Sociology*, 82(2), 309-330.
- Ocakçı, M., Terzi, F., ve Erkut, G. (2021). *Marmara bölgesi mekânsal gelişme stratejik çerçeve belgesi*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Özgür, H., ve Yavuzçehre, P. S. (2016). Türkiye'nin büyükşehir belediyesi sistemi: 1982-2015. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 903-926.
- Rodríguez-Pose, A. (2008). The rise of the 'city-region' concept and its development policy implications. *European Planning Studies*, 16(8), 1025-1046.
- Sassen, S. (1991). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.
- Scott, A. (2001). Globalization and the rise of city-regions. *European Planning Studies*, 9(7), 813-826.
- Shen, J. (2008). Spatial strategies of urban development: rescaling and territorialization in post reform China. *The Open Urban Studies Journal*, 1, 11-18.
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz gelişim*. (E. Soğancılar, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinali 1984'te yayımlanmıştır).
- Şahin, S. Z. (2018). Neoliberal yeniden ölçeklenme etkisi altında Türkiye'de kentleşme politikasının dönüşümü. *Alternatif Politika*, Özel Sayı, 1-30.

- Şengül, T. (2011). Yerel devlet sorunu ve yerel devletin dönüşümünde yeni eğilimler. *Praksis*, 9, 183-220.
- Şentürk, M. (2011). *Kentsel müdahaleler açısından İstanbul* [Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılrken kent planlaması*. İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2014). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Etik kurul onayı

Araştırmanın etik kurul onayı için 28.01.2021 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvuru yapılmıştır. 2021/40 dosya numaralı ve 53709 sayılı başvuru, 08.02.2021 tarihinde ve 02 sayılı toplantısında gerçekleşen inceleme sonucunda, çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür -destek beyanı

Çalışma Marmara Belediyeler Birliği tarafından desteklenmiştir.